

Câteva observații despre motivația culturală a construcțiilor fixe care conțin termenul *câine* în limbile romanice

(Contrastive Remarks on the Cultural Motivation of Set Phrases Featuring *Dog* in Romance Languages)

Monica-Geanina COCA

„Ștefan cel Mare” University of Suceava, Romania

Abstract: This study started from the observation that the analysis of language facts from a functional perspective can be adequately complemented by the analysis of semantic motivation, as advanced and documented by Dmitrii Dobrovolskij and Elisabeth Piirainen (2018) (s. the ample use of this approach as a working method in prestigious lexicographic works, such as *The Atlas of the Languages of Europe*). The object of investigation is the set phrases featuring the lexeme *dog*, an important figure of the linguistic and cultural mind in Romance languages such as Romanian, French, Spanish, Portuguese, by evaluating the linguistic and extra-linguistic contexts that marked the meanings of these structures.

The results highlight, on the one hand, figurative phraseological patterns that cover in the nomination process different fields of knowledge with a universal character, which refer to fundamental aspects of life, and on the other, particularities specific to each investigated collective mind.

Keywords: dog, cultural motivation, phraseology, areas of meaning, collective mind

1. Preliminarii

Legătura dintre limbă și gândire a avut în vedere și studierea *motivației culturale* a construcțiilor fixe, demers care atrage atenția asupra importanței studierii unor aspecte ce țin de genetica limbajului, cu atât mai mult cu cât în contextul lexicografic actual, abordarea motivațională a fost adoptată ca

metodă de lucru în realizarea hărților onomasiologice ale *Atlasului Limbilor Europei (Atlasul Linguarum Europae)*, “cea mai amplă și mai complexă operă de geografie lingvistică elaborată până în prezent” (Saramandu, 2006: 253). Această abordare, care implică luarea în considerare a direcțiilor etimologice și semantice vine să completeze, în contextul înțelegerii limbajului ca “activitate creatoare de semne” (Coșeriu, 1997: 41-43), perspectiva funcțională a limbii descrisă în studiile de lingvistică generală referitoare la caracterul arbitrar al semnului lingvistic, semnate de Ferdinand de Saussure și continuate de discipolii săi.

1.1. În cazul unui semnificant polilexical caracterizat prin fixitate, expresivitate, repetabilitate, intraductibilitate, din categoria construcțiilor fixe de tipul unităților frazeologice, expresiilor idiomatice, locuțiunilor, analiza *motivației* a fost luată în discuție atât în cadrul descrierii unor aspecte terminologice din câmpul conceptelor cu care operează frazeologia, cât și în demersul de recuperare a semnificației unor astfel de structuri particulare, care încalcă logica gândirii. De exemplu, pentru Dmitrij Dobrovol’skiĭ și Elisabeth Piirainen (2018: p. 10), tipologia motivației frazeologismelor include patru categorii principale: *motivație semantică (semantic motivation)*, *motivație sintactică (syntactic motivation)*, *motivație bazată pe cunoașterea textului (motivation based on textual knowledge)*, *motivație bazată pe indici (index-based motivation)*. Dintre acestea, cel mai bine reprezentată cantitativ este, potrivit autorilor, *motivația semantică*, care se realizează prin trei modalități: a) *metafore*, procedeul cu cea mai mare frecvență; b) *simboluri*, mai precis prin valorificarea “funcțiilor simbolice ale anumitor constituenți”; c) *contrângere*, atunci când “polisemia unui singur constituent este responsabilă pentru legătura motivațională dintre structura lexicală a idiomului și sensul său lexicalizat”. Pornind de aceste categorii, Marine Sioridze (2019: 6) identifică trei grupe de surse ale *motivației*: a) sursa referitoare la emoții (*sources émotives*), în care sunt

cuprinse: dragostea, bucuria, dorința, mirarea, surpriză, tristețea, mâhnirea, pericolul, frica; b) surse socioculturale (*sources socioculturelles*), cu următoarele clase: b.1. Viața cotidiană, stiluri de viață; relații cu alte popoare; activități sociale; capacități intelectuale; portretul fizic al omului; calități, defecte; comportamentul oamenilor; profesii; activități specifice timpului liber; b.2. Societate, cultură, civilizație, obiceiuri, credințe, superstiții; c) *surse istorice și literare*, în care regăsim texte istorice, literare, folclor, fabule, poezii, Biblie, mitologie.

Puncte de reper referitoare la motivația frazeologismelor au fost exprimate în studiile românești dedicate frazeologiei de Stelian Dumistrăcel, pentru care încadrarea expresiilor în categoriile “copii ale realității” și “imaginare” este tributară modului în care vorbitorul se raportează afectiv la realitate, iar din acest punct de vedere, prima categorie de expresii actualizează o funcție “obiectivă” de comunicare, în timp ce a doua clasă are la bază, chiar din momentul apariției, o intenție stilistică de comunicare, în directă legătură cu modalitățile expresive de exprimare în limbă (Dumistrăcel, 1980: 136-137).

2. Ipoteza de cercetare

Pornind de la delimitările teoretice de mai sus și de la observația formulată de Stelian Dumistrăcel (2001: 7), potrivit căreia “reflecțiile despre sensul expresiilor sunt rezultatul unor confruntări de spații geopolitice și culturale [...] care duc inevitabil, dar benefic, la istoria limbii, la diferite elemente și structuri ale vocabularului acesteia”, vom analiza în cele ce urmează *motivația semantică* a unor construcții fixe în limbile romanice (română, franceză, spaniolă, portugheză) care au în structură lexemul de bază *câine*, prin evaluarea factorilor lingvistici și extralingvistici care au contribuit la construirea semnificațiilor acestor structuri.

2.1. Etimologia termenului în limbile romanice

În clasa realiilor animalelor, *câinele* ocupă o poziție privilegiată în istoria culturală a Europei, iar contextele frazeologice în care este antrenat termenul în discuție evidențiază existența unei multitudini de sensuri care au la bază diferite procedee cognitive și lingvistice prin care este concepută și denumită realitatea. De altfel, pentru cazul particular al numelor de animale, Catherine Ruchon, Laura Goudet et Marie-Anne Paveau propun, atunci când referirea se face la om, utilizarea termenului *zoo-anthroponymes*, categorie definită ca “un ansamblu de denominalizări lexicalizate care iau forma unităților lexicale simple sau a construcțiilor fixe”¹ (t.n.).

Din punct de vedere etimologic, originea latină comună (lat. *canis*) justifică denumirile asemănătoare din limbile romanice investigate (română, franceză, italiană, portugheză): *câine* (rom.), *chien* (fr.), *cane* (it.), *cão* (pg.), cu excepția limbii spaniole, care a păstrat un termen cu etimologie incertă, *perro* (sp.). Angajați în construcții fixe, termenii au dezvoltat în limbile romanice un spectru larg de semnificații asociate unor referenți diferiți, animați sau inanimați, la care s-a ajuns, după cum vom vedea în continuare, în urma unor operații de transfer a unor particularități ce țin de formă, structură sau a unor trăsături atribuite animalului ori care rezultă din relația omului cu acesta. Un rol important în fixarea semnificației l-au avut și conotațiile simbolice dobândite în timp, știut fiind faptul că numele dobândește existență “numai

¹Goudet, Laura, Paveau, Marie-Anne et Ruchon, Catherine, 2018, «Zoo-anthroponymes. Quand l’animal est le nom de l’humain», <https://realista.hypotheses.org/1581>: “les *zoo-anthroponymes* constitue un ensemble de dénominations lexicalisées prenant la forme d’unités lexicales simples (*blaireau, fouine, buse*) ou de figements plus complexes.”

în momentul când devine simbol, când semnul devine un obiect. Acest semn trebuie să depășească conștiința individuală pentru a deveni o reprezentare colectivă.” (Deely, 1990: 31). În ceea ce privește sursa de material, aceasta s-a constituit din construcții fixe excerptate în principal din lucrări lexicografice reprezentative pentru fiecare limbă romanică: *Micul Dicționar Academic*, *Dicționarul Larousse*, *Petit Robert*, *Dicționarul Trecanni*, *Vocabulario della lingua italiana*, de Nicole Zingarelli, *Diccionario de la lengua española*, *Dicionário Priberam da Língua Portuguesa*, dar și din alte dicționare, colecții (Wiktionnaire) sau lucrări de profil.

2.2. Ariile generale de semnificare ale frazeologismelor care conțin lexemul de bază câine

O privire liminară asupra acestei categorii de enunțuri evidențiază existența unor *cadre* comune, înțelese ca “secvențe de gândire, limbaj, memorie și percepție” (Marvin Minsky, apud Milică, 2012: 104), fără a exclude împrumuturile dintr-o limbă în alta. În calitate de fapte de cultură, construcțiile fixe pot fi analizate, după Joanna Szerszunowicz (2009: 439-440) din trei perspective etnice și culturale: europeană, națională și locală, iar în fiecare dintre acestea se manifestă o *funcție cumulativă*, reflectată și la nivelul limbajului: “anumite fenomene sociale, istorice, economice etc. din trecut și prezent sunt componentele lexicale și în structura construcției fixe” (t.n.). Din acest punct de vedere, apartenența la cultura europeană este surprinsă, în cazul frazeologismelor care au în structură termenul *câine*, în expresii guvernate de mentalități comune, cu aceeași valoare metaforică, dar care, care pot fi încadrate în categoria *universalilor de desemnare* (Coșeriu, 1996: p. 41-45) și a *universalilor frazeologice* (Dumistrăcel, 2010: 199-212). Din fondul comun de imagini lingvistice, menționăm mai jos câteva exemple de construcții fixe omoloage în limbile romanice care reflectă direcții

similare de semnificare, o unitate de gândire și de exprimare în limbile romanice, prin care se redau comportamente general umane:

- *A trăi* (sau *a se înțelege*, *a se iubi* etc.) *ca câinele cu pisica* (ironic) “se spune despre două sau mai multe persoane care nu se înțeleg deloc și se ceartă întruna”; *être comme chien et chat*, *essere come cane e gatto*, *vivir (o entender, amar, etc.) como un perro con un gato.*; *viver (ou entender, amar, etc) como um cão com um gato* sau *cão e gato.*;

- *Câinele care latră, nu mușcă* “cel care face multă gălăgie nu e primejdios”; *Le chien qui aboie, ne mord pas.*; *Il cane che abbaia, non morde.*; *El perro que ladra, no muerde.*; *O cão que ladra, não morde.*;

- *Viață de câine* “viață grea, plină de lipsuri”; *vie de chien*; *vita da cane*; *vida de perro*; *vida de cachorro/ cão.*;

- *A muri ca un câine* “a muri abandonat, fără ajutor.”; *mourir comme un chien*; *morire come un cane*; *morir alguien como un perro.*;

- *A trata (pe cineva) ca pe un câine* “a trata pe cineva cu cruzime sau fără respect”; *être traité comme un chien.*; *trattare qualcuno come un cane*; *tratar a alguien como a un perro*; *tratar alguém como um cachorro.*

Există apoi câteva expresii care prezintă modele structurale și semantice similare sau asemănătoare în anumite limbi: italiană, spaniolă: *essere come un cane in chiesa* (lit.) „a fi ca un câine în biserică; a trece prin mari dificultăți”; *irle a alguien como a los perros en misa* sau *estar como los perros en misa.*

Pe lângă aceste expresii structurate similar în cele cinci limbi romanice, se observă, în privința motivației culturale prin care se fundamentează direcțiile de semnificare, ca semn distinctiv pentru limbile studiate, faptul că semnificația celor mai multe dintre expresii valorifică mai puțin de simbolistica termenului, potrivit căreia “câinele este imaginea exemplară a prieteniei, a

devoțiunii” (Antonescu, 2016: 129), cât mai ales “aspecte antagoniste” (Chevalier, 1990: 333). Predomină construcțiile fixe cu valori figurate, care au la bază operații de transfer ale particularităților relaționale *om-câine* asupra relațiilor *om-mediul* înconjurător, semnificații asociate de obicei cu alteritatea negativă.

Ariile generale de semnificare fac referire la:

- **Câinele - etalon al inferiorității** – lexemul de bază apare frecvent ca termen de comparație în toate limbile, mai ales în română și franceză: (*Slab*) *ca un câine* “Foarte slab și lipsit de vlagă”; *a se ține norocul sau sărăcia (după cineva) ca pulberea după câini (sau câine)* “a nu reuși”; *a șede ca câinele nimănui* (pop.) “a fi lipsit de sprijin (moral sau material)”; *a umbla ca câinele surd la vânat* (pop.) “a se strădui zadarnic să realizeze ceva”; *a lătra (sau a urla) (precum câinele) la lună* (fam.) “a protesta inutil”; *a (nu)-i fi cuiva de ceva sau a (nu)-i veni cuiva să facă ceva cum (nu) îi este câinelui a linge sare* “a nu avea chef de (a face) un lucru (necesar)”; *À la chien* “ca un câine” (de obicei folosit pentru a descrie o situație sau un comportament inferior, adesea în sens de imoralitate); *Comme un chien* “ca un câine” (folosit pentru a descrie o stare deplorabilă sau comportament nerescuțos); *De chien, précédé d'un nom, ou chien, chienne de, suivi d'un nom* – expresie ofensatoare folosită pentru a denumi o persoană; *Nom d'un chien!* “Ce naiba!”; *avoir un air de chien battu*, cu variantele *mine de chien battu*, *regard de chien battu*, *tête de chien battu*, *veux de chien battu* “a fi nefericit, a inspira milă”; *malade comme un chien* „foarte bolnav”; *Cane da fuoco, buono a poco* “indică o persoană inutilă”;

- **evăluări generale (negative):** *Nu e nici câine, nici ogar* “Nu are o situație clară”; *les chiens ne font pas des chats* “comportamentul se moștenește de la părinți”, având în limba română corespondentele *Ce se naște din pisică șoareci mănâncă / Așchia nu sare departe de trunchi.*; *Être d'une humeur de chien* “a fi într-o dispoziție proastă”; *Ce n'est pas fait pour les chiens* “obiectul nu are utilitate comună”; *De focinho de cão não se tira manteiga* “Din coadă de câine nu faci sită de mătase”; *Cane non mangia cane* “oamenii din aceeași breaslă nu-și fac rău” – corespondent în română: *Corb la corb nu-și scoate ochii.*; *cercare di raddrizzare le gambe ai cani* (lit.) “a încerca să îndrepti picioarele câinilor”, “a încerca să schimbi ceva care nu se poate schimba”; *todo junto, como al perro los palos* (lit.) “toate deodată, ca loviturile de băț asupra câinilor”, “Necazurile vin toate o dată asupra unei persoane”; *meado, da por los perros* (lit. “Urinat, lăsat câinilor”), “persoană ghinionistă”.

O categorie bine reprezentată de structuri frazeologice face referire la direcții diferite de semnificare, ilustrând:

- **aspecte dificile ale vieții, marcate prin emoții negative:** *tristețe: En chien de fusil* “în poziția câinelui de armă (folosit pentru a descrie o stare de deprimare sau pentru a arăta supunere); *Essere solo come un cane* “(despre o persoană) a se simți foarte singură”; *cão chupando manga* (lit. “câine care sugă un mango”) “supărat”;
- **aspectul fizic al omului:** *(Slab) ca un câine* “foarte slab și lipsit de vlagă”; *Mal de chien* “rău mari proporții, o durere profundă”; *cão chupando manga* (lit. “câine care sugă un mango”) “foarte urât”;
- **stări sociale:** *sărăcie: a petrece ca câinele în car* “a o duce rău”; *un chien regarde bien un évêque* (lit.) “Și un câine are dreptul să privească un episcop.”, “Orice persoană,

indiferent de statutul social, are dreptul la opinie”; *ferrar o cão* (lit.) “a potcovi câinele” “a fi datornic, a avea de plătit o datorie”;

- **defecte umane:** *lene*: a duce câinii la apă “a trândăvi, a pierde vremea”; *nervozitate*: a băga pe cineva în boală câinească sau în toate boalele, în năbădăi, în alte alea ori a-i băga cuiva boala în oase (pop.) “a îmbolnăvi pe cineva; a face pe cineva să-și piardă cumpătul.”; *obraznicie*: a avea (sau a fi cu) nas de câine (reg.) “a fi fără rușine”; *Un om și jumătate* sau *un măgar (dobitoc, prost, hoț, porc de câine, ramolit) și jumătate* “Om care-i întrece pe toți ceilalți în destoinicie, prostie, măgărie, dobitocie”; *a da (ca câinele) prin băț* (reg; pop.) „1. a fi foarte insistent. 2. (reg.) a fi foarte obraznic”; *darse alguien a perros* “a deveni extrem de furios sau iritat”; *avarție*: a fi peștriț (sau târcat, rău, câine) la mațe sau a fi cu mațe (sau mațele) târcate sau bălțate ori a avea mațe peștrițe (sau negre) (pfm.) “a fi rău la suflet; a fi zgârcit”; *ne pas attacher son chien avec des saucisses* “a fi foarte zgârcit”; *lipsă de recunoștință*: *no ser alguien perro que sigue a su amo* (lit.) “să nu fie cineva câine care își urmează stăpânul” “se folosește la adresa unor persoane nerecunoscătoare”;
- **comportament conflictual sau reprobabil:** *Garder, réserver à quelqu'un un chien de sa chienne* “expresie peiorativă folosită de o persoană care vrea să se răzbunare”); *dar perro a alguien* “a face rău, a păcăli”; *dar perro muerto* (lit. “a da un câine mort”) “a păcăli, a înșela”; *echar, o soltar los perros a alguien* “a certa pe cineva”; *dar perro a alguien* “a face rău, a păcăli”; *soltar o cão* “a dezlega câinele, a da drumul la câine; a izbucni violent, a se dezlănțui”.

Forma simplă, intuitivă, prin care se exprimă diferite aspecte din viața omului are la bază un proces de semnificare ce reflectă tipuri diferite de relaționare *om-câine*, marcate sau nemarcate istoric, în mediul rural și în mediul urban. În ceea ce privește procesul de *motivare*, se observă selecția unor particularități din “registru fizic și comportamental”, iar acestea ar fi generat, după Lian Chen „un «fond comun al reprezentărilor animaliere ce depășește diferențele culturale și lingvistice și care se explică prin similitudinea observațiilor realiste»” (Chen, 2020). Acestuia i adaugă, după cum se poate vedea în exemplele de mai jos, și un *filtru* subiectiv, “adesea devalorizant pentru animal”, care are la bază o “calificare de ordin estetic, mai puțin științific, iar aceste caracteristici atribuite animalelor fac parte din categoria clișeelelor antropomorfe” (Chen, 2020). Dintre trăsăturile animalului, care reprezintă imagini pentru diferite aspecte din realitate sau care fac referire la cunoașterea omului, reținem:

- **trăsături generale și distinctive ale corpului (aspectul fizic - formă, dimensiune, greutate)**

Nu-i numai un câine ciunt (sau scurt) de coadă “un defect se întâlnește la mai multe persoane”; (*Slab*) *ca un câine* “foarte slab și lipsit de vlagă”; *Câinele flocos numai lui își ține cald* “se spune despre cei bogați și zgârșiți”.

- **trăsături fiziologice (simțuri – olfactiv, vizual, auditiv)**

a avea (sau a fi cu) nas de câine (reg.) “a fi fără rușine”; *a umbla ca câinele surd la vânat* (pop.) “a se strădui zadarnic să realizeze ceva”; *avoir un air de chien battu*, cu variantele *mine de chien battu*, *regard de chien battu*, *tête de chien battu*, *veux de chien battu* “a arăta ca un câine bătut; a inspira milă”.

- **comportament (ce rezultă din relația cu mediul, cu alte animale și cu omul)**

a trăi ca câinele la stână “a trăi bine.”; *a petrece ca câinele în car* “a o duce rău”; *a duce câinii la apă* “a trândăvi, a pierde vremea”; *a lega câinele la gard* (reg.) “a se lăuda în mod justificat”; *a (nu)-i fi cuiva de ceva sau a (nu)-i veni cuiva să facă ceva cum (nu) îi este câinelui a linge sare* “nu avea chef de (a face) un lucru (necesar)”; *a șede ca câinele nimănui* (pop.) “a fi lipsit de sprijin (moral sau material)”; *chien de garde* “câine de pază”; *chien de poche* “câine de buzunar” (un câine mic, adesea folosit ca animal de companie); *chien de quartier*, de caseerne “câine de cartier, câine de cazarmă”; *chien du commissaire (de police)* “câinele comisarului (câinele unui agent de poliție)”; *comme un jeune chien* “ca un câine tânăr (plin de energie)”; *se coucher en chien de fusil* “întins pe o parte cu genunchii strânși la burtă”; *Cane che abbaia non morde* “Câinele care latră nu mușcă”; *Essere solo come un cane* “(despre o persoană) a se simți foarte singură”; *Litigare come cane e gatto* “a fi permanent în conflict cu cineva”; *Cane non mangia cane* “oamenii din aceeași breaslă nu-și fac rău”, *Trattare qualcuno come un cane* „a se purta urât cu cineva”; *Morire come un cane* “a muri în mod violent, lipsit de demnitate”; *A cane che lepre acchiappa, nessun coniglio scappa* “Un câine care încearcă să prindă un iepure, nu-l scapă niciodată”; *In giro non c'era un cane* (lit.) “nu era niciun câine în jur”, “se folosește pentru a exprima starea de singurătate în care se află cineva”; *vivir (o entender, amar, etc.) como un perro con un gato* “a trăi (a se înțelege) precum câinele cu pisica”; *El perro que ladra, no muerde* “Câinele care latră, nu mușcă”; *no ser alguien perro que sigue a su amo* (lit. “A nu fi cineva câinele care își urmează stăpânul”) “a fi nerecunoscător”; *cão de fila* “câine de escortă”; *cão de guarda* “câine de pază”; *Viver (ou entender, amar, etc) como um cão com um gato sau cão e gato* “a se înțelege precum câinele cu pisica”; *O cão que ladra, não morde* “Câinele care latră nu mușcă.” etc.

Aceste particularități iau de cele mai multe ori forma unor imagini lingvistice diferite de la o limbă la alta, atât ca pondere, cât și ca interpretare și actualizare de sensuri metaforice. Există și câteva construcțiile fixe conotate pozitiv, foarte puține la număr în toate limbile romanice, motivate fie de contextul culturii actuale în care relația om-animal a suferit multiple transformări, cum este cazul expresiei *viața de câine* (...), fie prin interpretarea metaforică a unor imagini lingvistice în care *câinele* este definit prin trăsături precum *loialitate, fidelitate: chien fidèle* (fr.) sau “câine credincios” (ro.), *É leal como um cão* “a fi loial ca un câine”, *O cão é o melhor amigo do homem* “Câinele este cel mai bun prieten al omului” (pg.).

Predominante sunt însă conotațiile negative, marcate diferit în ceea ce privește exprimarea intensității, în funcție de experiența socioculturală a fiecărei limbi. Astfel, în timp ce în limba spaniolă încărcătura emoțională este amplificată de detalii explicite: *La vida de perro es amarga* “Viața de câine este amară”, portugheza folosește, cu intenție afectivă, diminutivul *cachorro* (*vida de cachorro* “viață de câine”, *cachorro fiel* “câine loial”).

Forța imagistică a unor astfel de construcții justifică utilizarea frecventă a acestor expresii în descrierea unor atitudini comportamentale ale oamenilor, trăiri universale și îmbracă adesea forma ironiei, mai ales atunci când sunt invocate în discursul public, în formă canonică și, mai ales modificată. De altfel, analiza *metaforelor animaliere* în presa sportivă românească l-a determinat pe Ioan Milică (2010: 54) să afirme că aceasta “este valorificată pentru a dezvolta efecte antagonice. Conotațiile dominant meliorative din gazetele sportive constrastează cu semnificațiile peiorativ-pamfletare din textele social-politice”.

În ceea ce privește forma de feminin, *cățea*, aceasta are o reprezentare frazeologică redusă, iar conotațiile, toate negative,

sunt asociate, în limbile romanice, cu ideea de imoralitate. Pentru limba română, Barbu Ștefănescu Delavrancea consemnează expresia *cățea de vreme* “vreme rea” - Biata Bălașa! Săracă lipită, bolnavă că nu se mai poate târî, văduvă, cu copilul gol-pușcă, pe așa *cățea de vreme* nu știu, zău, de și-o mai înnodea zilele. (Barbu Ștefănescu Delavrancea), un posibil calc după expresia din limba franceză *un temps de chien* “o vreme urâtă”.

Compararea imaginilor lingvistice din cele cinci limbi din perspectiva specificului etnic al motivației, a permis reperarea, ca indici identitari, a următoarelor particularități etnice, în directă legătură cu experiențele socioculturale: a) *prezența termenilor cu specific rural în frazeologia românească și în cea spaniolă: Brânză bună, bătută în foale de câine* (pop; d. oameni) “Care are calitate, dar este lipsit de caracter.”; *como perro con cencerro, con cuerno, con maza, o con vejiga* (lit. “Ca un câine cu talangă, corn, ciomag sau vezică” “a fi într-o situație incomodă”, *no quiero perro con cencerro* (lit. “Nu vreau un câine cu talangă.”) “a refuza”; b) *existența, în limba franceză, a unor imagini metaforice inedite: le premier chien coiffé* „primul venit”; *rubrique des chiens écrasés* (în domeniul jurnalistic) “rubrică cu fapte diverse”; c) *predilecția limbii italiene pentru construcții fixe cu caracter prescriptiv: Non svegliare cane che dorme* “Nu provoca probleme inutile.; Nu tulbura apele.”; *Guardati da cane rabbioso e da uomo sospettoso* “Ferește-te de câine turbat și de omul suspicios.”; *A cane che lepre acchiappa, nessun coniglio scappa*. “Un câine care încearcă să prinde un iepure, nu-l scapă niciodată”; *Cercare di raddrizzare le gambe ai cani* (lit.) “a încerca să îndrepti picioarele câinilor”, „a încerca să schimbi ceva care nu se poate schimba”; *Chi ama me, ama il mio cane* (lit.) “Cine mă iubește, îmi iubește și câinele.; “Cine mă iubește, îmi acceptă și defectele.”.

În sfârșit, există în limbile română și franceză, o categorie de frazeologisme marcate prin indici temporali sau spațiali, care

iau forma numelor proprii, reale au imaginare: *A dăru* (*cuiva*) *ținutul Câinenilor și satul Corbenilor* “A ucide (pe cineva)”; *être habillé comme la chienne à Jacques (Québec)* “a avea o ținută vestimentară care lasă de dorit”; *c’est le chien de Jean de Nivelle (il s’enfuit quand on l’appelle)* “se spune despre cineva care se prefacă că nu aude când este chemat; “a fi un laș”.

3. Concluzii

Figură importantă în mentalul lingvistic și cultural din limbile investigate, termenul *câine* este prezent în construcții fixe referitoare atât la aspecte fundamentale ale vieții, trăiri afective comune, având caracter universal și aplicabilitate generală, cât și la ipostaze particulare de cunoaștere și raportare la realitate, marcate regional. Expresie a mai multor culturi, tiparele figurative ale frazeologimelor care au ca lexem de bază termenul *câine* acoperă, în procesul nominației, domenii diferite de cunoaștere din sfera omului, a realității imediate sau a spațiului.

Ancorate în memoria colectivă, construcțiile fixe care au în structură termenul *câine* sunt strâns legate de tradiție și cultură, fapt care poate fi urmărit prin existența unor tipare comune de gândire și exprimare în limbile romanice. Relevanța unor astfel de structuri în procesul comunicării este dată și de capacitatea acestora de a se adapta la actualele contexte sociale și culturale, care includ și discursul public.

Bibliografie

- ANTONESCU, Romulus (2016), *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, Editura Tipografia Moldova
- CHEVALIER, Jean, Alain Gheerbrant (1990): *Dicționar de simboluri (A-Z). Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere, vol. I, II, III*, București, Editura Artemis

- CHOLEWA, Ewa Joanna (2008): *Image encyclopedique et linguistique du chat et du chien en français et en polonais contemporains*, Uniwersytet Białymstoku, Białystok
- COȘERIU, Eugeniu (1996): *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu*, București, Editura Fundației Culturale Române
- COȘERIU, Eugeniu (1997), *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București
- DEELY, John (1990): *Bazele semioticii*, București, Editura All
- DUMISTRĂCEL, Stelian (1980): *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, Editura Științifică și Enciclopedică
- DUMISTRĂCEL, Stelian (2001): *Dicționar de expresii românești Până-n pânzele albe*, Iași, Editura Institutul European
- DUMISTRĂCEL, Stelian (2010), *Universalii frazeologice și frazeologie în dicționare*, în „Lucrările celui de al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică. București, 20-21 noiembrie 2009”, Editura Universității, București
- MILICĂ, Ioan (2010), *Metafore animaliere în presa sportivă actuală*, în *Limba română*, în *Limba Română*, nr. 5-6 (179-180), pp. 52-63
- MILICĂ, Ioan (2012), *Teoria cadrelor semantice: aspecte teoretice, implicații metodologice și potențial de aplicare*, în *Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Științe Filologice*, vol. L, pp. 103-114
- SARAMANDU, Nicolae (2006): *Limba română în context european (pe baza Atlasului Limbilor Europei)*, în *Comunicare interculturală și integrare europeană*, Iași, pp. 253-257
- SEICIUC, Lavinia (2016), *Mic dicționar frazeologic portughez-român*, Suceava, Editura George Tofan

Webografie

- CHEN, Lian (2020), *Les stéréotypes dans la zoo-anthroponymie française et chinoise*, <https://journals.openedition.org/itineraires/8563#ftn4>
- DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij, PIIRAINEN, Elisabeth (2010): Idioms: Motivation and etymology, Yearbook of Phraseology. (1), De Gruyter Mouton, https://www.researchgate.net/publication/283073122_Idioms_Motivation_and_etymology
- DOBROVOL'SKIJ, Dmitrij, PIIRAINEN, Elisabeth (2018), *Conventional Figurative Language Theory and idiom motivation*, https://www.researchgate.net/publication/328558671_Conventional_Figurative_Language_Theory_and_idiom_motivation
- GOUDET, Laura, PAVEANU, Marie-Anne et RUCHON, Catherine, (2018): « Zoo-anthroponymes. Quand l'animal est le nom de l'humain », <https://realista.hypotheses.org/1581>, <https://realista.hypotheses.org/1581>
- SIORIDZE, Marine (2019): *Les particularités des expressions idiomatique à motivation culturelle*, https://www.researchgate.net/publication/322899117_Les_particularites_des_expressions_idiomatiques_a_motivation_culturelle
- SZERSZUNOWICZ, Joanna (2009): *Idioms as a Reflection of Ethnic and Cultural Identity*. Humanities in New Europe. Science and Society (2), Kaunas: 2009. pp. 439-447, https://www.researchgate.net/publication/296679841_Idioms_as_a_Reflection_of_Ethnic_and_Cultural_Identity/link/56d81e0408aeb4638b1bb18/download?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19

Dicționare

Dicționarul explicativ al limbii române,

<https://dexonline.ro/sursa/dex09>

Le Petit Robert, <https://www.lerobert.com/>

Dicționarul Treccani, <https://www.treccani.it/vocabolario/>

Diccionario de la lengua española, <https://dle.rae.es/>

Dicionário Priberam da Língua Portuguesa,

<https://dicionario.priberam.org/>